

O'ZBEKISTONDA KAMBAG'ALLIK VA ISHSIZLIKNI KAMAYTIRISH - AHOLI TURMUSH DARAJASINI SIFATINI OSHIRISHNING USTUVOR MAQSADI

Djumaeva Sayyora Orzievna
Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi deputati

Annotatsiya. Yurtimizda yaqin yillardan boshlab aholi turmush darajasini sifatini oshirishga, kambag'allikni qisqartirishga qaratilgan bir qator muammalar yechimlarini hal qilishga doir islohatlar qilinib, unda milliy iqtisodiyotni yuksaltirishdagi, yangi ish o'rinlarini yaratishga, mamlakat aholisini hayot farovonligini oshirishga, kambag'allikni qisqartirishga yo'naltirilmoqda. Maqolada, biz kambag'allikni qisqartirish va aholi turmush darajasi yaxshilash bo'yicha xorij va mahalliy olimlarning tadqiqot natijalari tahlil qilganmiz. Kambag'allikni qisqartirish bo'yicha yaratilgan tizim hamda kelgusi rejalar to'g'risida tahliliy fikrlar keltirib o'tganmiz.

Kalit so'zlar: Kambag'allik, turmush tarzi, kambag'allikni qisqartirish, milliy iqtisodiyot, farovonlik, aholi turmush darajasi, aholi daromadlari,

Аннотация. В последние годы в нашей стране реализуются реформы, направленные на повышение качества жизни населения и сокращение бедности, решение ряда проблем, уделяется особое внимание оздоровлению национальной экономики, созданию новых рабочих мест, повышению благосостояния населения страны, сокращению бедности. В статье проанализированы результаты исследований зарубежных и отечественных ученых по вопросам сокращения бедности и повышения уровня жизни населения. Мы предоставили аналитические данные о системе, созданной для сокращения бедности, и планах на будущее.

Ключевые слова: Бедность, образ жизни, сокращение бедности, национальная экономика, благосостояние, уровень жизни, доходы населения,

Annotation. In recent years, our country has been implementing reforms aimed at improving the quality of life of the population and reducing poverty, solving a number of problems, which are aimed at improving the national economy, creating new jobs, improving the well-being of the country's population, and reducing poverty. In the article, we analyzed the results of research by foreign and domestic scientists on poverty reduction and improving the living standards of the population. We presented analytical views on the created system for poverty reduction and future plans.

Keywords: Poverty, lifestyle, poverty reduction, national economy, well-being, standard of living, income of the population,

Kirish. Ijtimoiy rivojlanish jamiyatdagi har bir insonning o'z salohiyatini to'liq ishga solishi uchun uning farovonligini oshirishga qaratilganligi bilan ajralib turadi. Jamiyat faoliyatining samaradorligi ko'p jihatdan har bir fuqaroning farovonligi bilan bog'liq sanaladi. Ijtimoiy davlat modeli yuqori sifatli ta'lim, tibbiy yordam ko'rsatish, oilalar, bolalar, ayollar, keksa fuqarolar, nogironlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, muhtojlarni uy-joy bilan ta'minlash, xavfsiz mehnat sharoitlarini yaratish va qashshoqlikni kamaytirishga qaratilgan hisoblanadi.

Bugungi kunda O'zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan rivojlantirishning muhim vazifalaridan biri, shubhasiz fuqarolarning huquq va erkinliklarini to'laqonli ta'minlash, fuqarolarning munosib hayot kechirishlari borasida qulay shart-sharoitlarni yaratib berish, aholi orasida kambag'allikni qisqartirish, jamiyatdagi ijtimoiy tengsizlikni kamaytirish, daromadlarni oshirish, kafolatlangan asosiy ijtimoiy xizmatlar sifatini oshirish va ulardan barchaning birdek foydalanishini ta'minlashdan iboratdir.[1]

Muhokama. Konstitutsiyamizda "Davlat fuqarolarning bandligini ta'minlash, ularni ishsizlikdan himoya qilish, shuningdek kambag'allikni qisqartirish choralarini ko'rishi, fuqarolarning kasbiy tayyorgarligini va qayta tayyorlanishini tashkil etadi hamda rag'batlantirishi" ga alohida urg'u berilgan. Bundan tashqari, hududlarda mahallabay ishlash tizimi asosida aholi turmush darajasini oshirish chora-tadbirlari borasida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 27-martdagi "Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlari doirasida amalga oshiriladigan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-5041-son qarori, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 11-

avgustdagi “Kambag‘al va ishsiz fuqarolarni tadbirkorlikka jalb qilish, ularning mehnat faolligini oshirish va kasb-hunarga o‘qitishga qaratilgan hamda aholi bandligini ta‘minlashga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-4804-son qarori, hamda Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 9-avgustdagi “Hududlarda “mahallabay” ishlash asosida oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish va aholining doimiy daromad manbalarini ko‘paytirish orqali kambag‘allikni qisqartirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 504-son qarori va shu kabi qator meyoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda ushbu mahallabay ishlash tizimi asosida aholi turmush darajasini oshirishga muayan xizmat qiladi.[5] “O‘zbekiston-2030” strategiyasida 59-maqсад sifatida “hududlarda xizmatlar sohasini jadal rivojlantirish”, 60-maqсад sifatida “hududlarni kompleks rivojlantirish, urbanizatsiya strategiyasini amalga oshirish, aholini arzon uy-joy bilan ta‘minlash darajasini oshirish”, 61-maqсад sifatida “infratuzilma loyihalarini barqaror va uzoq muddatli moliyalashtirish manbalari bilan ta‘minlash” kabilarning ko‘zda tutilishi mamlakatda ijtimoiy sohani rivojlantirishga katta e‘tibor qaratilayotganligining dalil hisoblanadi.[4]

Adabiyotlar tahlili. Bugungi kunda dunyoda aholi turmush darajasini oshirishga ta‘sir etuvchi ichki va tashqi omillar va ularga qaratilgan islohatlar, kambag‘allikni qisqartirish bo‘yicha olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar keng ko‘lamda davom etmoqda. Jumladan, tadqiqotchilar Abduvoxidov va Kamilovalar (2023) jamiyatni ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan rivojlantirishda inson kapitali va uning raqamlashtirish sharoitidagi o‘rniga alohida to‘xtalib o‘tadilar. Ularning fikricha, jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan taraqqiyoti ko‘p jihatdan inson kapitaliga bog‘liq bo‘lgani holda, ijtimoiy sohalarni rivojlantirish ham o‘z navbatida inson salohiyatini ro‘yobga chiqarishga yo‘naltirilishi lozim.[2]

Tadqiqotchi Yuldasheva va Ametovalar mahalliy byudjetlar daromadlari tarkibini barqarorlashtirish, to‘lov intizomiga rioya etish, soliqlarning byudjet tizimi bo‘g‘inlari o‘rtasida taqsimlanish mexanizmini takomillashtirish, soliqqa oid qonunbuzarliklarga barham berish va ularning oldini olish, iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida hamda ijtimoiy sohani rivojlantirishda mahalliy byudjet mablag‘larini samarali boshqarishning asosiy yo‘nalishlarini izlab topish kabilar dolzarb masalalardan biri ekanligini va aholi yashash sharoitini yaxshilash, ijtimoiy farovonligini oshirish, turar joy va kommunal xizmatlar bilan bog‘liq xarajatlar hamda ijtimoiy sohani rivojlantirish mahalliy byudjetlar xarajatlarining asosiy yo‘nalishini tashkil etishi lozimligini ta‘kidlaydi.[3]

Rossiyalik tadqiqotchi Feklistova “...ko‘p jihatdan, ijtimoiy soha rivojining orqada qolishi ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish borasida samarali davlat boshqaruvining mavjud emasligi, obyektiv sifat va miqdoriy baholash usullarining nomukammalligi va alohida tarkibiy qismlarning va umuman ijtimoiy sohaning ko‘rsatkichlarini uzoq muddatli rejalashtirishning yo‘qligi bilan bog‘liq”, deb ta’kidlaydi.[2]

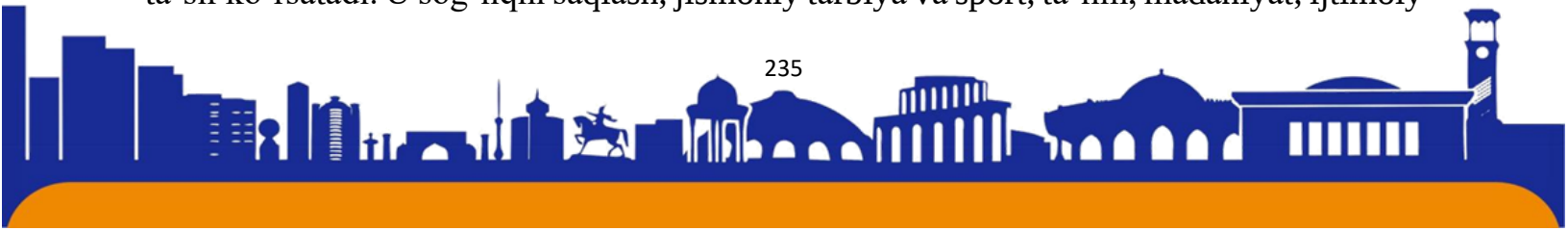
Yana bir mahalliy tadqiqotchi Mirzayeva o‘z tadqiqotlarida ijtimoiy sohani rivojlantirish to‘g‘ridan-to‘g‘ri davlat byudjeti mablag‘laridan samarali foydalanish bilan bog‘liq ekanligini ta’kidlaydi, uning fikricha ijtimoiy sohani rivojlantirish ajratilayotgan byudjet mablag‘larining miqdori bilan emas, balki o‘z o‘rnida va samarali ishlatilishi bilan chambarchas bog‘liq.[1]

Tadqiqotchi olimlar Hasanov, Eminovlar (2001) bozor iqtisodiyoti sharoitida hududlarda oila daromadini ko‘paytirish qay darajada tashkil etilayotganligi haqida fikr yuritib, bu o‘rinda aholi turmush darajasini rivojlantirish, aholining moddiy farovonligini oshirish yo‘llari quyidagi konkret vazifalarni o‘z ichiga oladi, deb ta’kidlashadi:[1]

- xizmatga bo‘lgan iste‘mol talablarini aniqlash, ularni rivojlantirish imkoniyatlarini baholash hamda qondirishning shakl, usul va navbatlilikini belgilash;
- aholi daromadlari tuzilmasini oshirish va o‘zgarish istiqbollari belgilash;
- iste‘molning o‘rishini oldindan ko‘ra bilish va uning tarkibini takomillashtirish;
- iste‘mol talabi tuzilmasini o‘zgartirish;
- uy-joy muammosini hal qilishning yo‘l va muddatlarini belgilash;
- xizmatlar ko‘rsatish, maorif, madaniyat, sog‘liqni saqlash, shuningdek, transport va aloqa sohalarini rivojlantirish.

Yuqorida amalga oshirilgan ilmiy-tadqiqot ishlari aholi daromadlari tabaqalanishi va kambag‘allikni qisqartirishda xususiy tadbirkorlik yo‘nalishlarining nazariy-amaliy jihatlarini yetarlicha, tizimli tadqiq etilmaganligi, xalqaro tashkilotlar va xorijning boy tajribasidan samarali foydalangan holda respublikada kambag‘allikni aniqlash va qisqartirish yuzasidan tavsiyalarni takomillashtirish va uning tadqiqot mavzusi sifatida tanlanishiga asos bo‘ldi.

Tahlil va natijalar. O‘zbekistonda kambag‘allikni kamaytirish va o‘lib borayotgan tengsizlikni cheklashga yordam berishda ijtimoiy sohani yaxshilash dolzarb ahamiyatga egadir. Ijtimoiy soha aholining turmush sifati ko‘rsatkichlarini shakllantirishga katta ta’sir ko‘rsatadi. U sog‘liqni saqlash, jismoniy tarbiya va sport, ta’lim, madaniyat, ijtimoiy

yordam va ijtimoiy ta'minot, uy-joy kommunal xo'jaligi, ijtimoiy sug'urta va pensiya ta'minoti kabi sohalarni qamrab oladi. Ular quyidagi umumiy xususiyatlar bilan tavsiflanadi:[3]

– mazkur tarmoqlar tomonidan asosan xizmatlar ko'rinishida taqdim qilinuvchi ne'matlar insonlarning kundalik hayot kechirishini ta'minlashga yo'naltirilganligi bilan ajralib turadi;

– taqdim etiluvchi ne'matlar yetarlicha tashqi samara ko'lamiga ega bo'ladi;

– ushbu tarmoqlarning faoliyati qiymat baholashlarni amalda tizimli qo'llash obyekti hisoblanadi.

Ijtimoiy soha tarmoqlari o'zining aniq manzilga yo'naltirilganligi bilan ajralib turgani holda, ular inson kapitalini boyitish, insonlarning moddiy, jismoniy va ma'naviy imkoniyatlarini yaxshilashga xizmat qiladi. Sog'liqni saqlash kasalliklarning oldini olish va davolash bilan shug'ullansa, jismoniy tarbiya va sport insonlarning salomatligini mustahkamlashga va sport musobaqalari va tadbirlari esa, ishtirokchi va tomoshabinlarning ijobiy hissiyotlarini boyitishga hissa qo'shadi. Ta'lim odamlarning bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishini ta'minlaydi; madaniyat va san'at tashkilotlari va ommaviy axborot vositalari faoliyati odamlarga ijobiy estetik taassurotlar va bilimlarni beradi. Ijtimoiy xizmatlar yoshi, nogironligi, kasalliklari va boshpanasini yo'qotishi sababli tashqi yordamga muhtoj odamlarning kundalik ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiladi. Uy-joy kommunal xo'jaligi odamlarning kundalik hayotining moddiy sharoitlari (suv ta'minoti, isitish, yoritish va boshqalar)ni takror ishlab chiqarishni ta'minlaydigan uy-joylarga texnik xizmat ko'rsatishni ta'minlaydi. Ijtimoiy sug'urta, ijtimoiy nafaqalar va pensiya ta'minoti vaqtincha nogironlik, ishlab chiqarishda olingan jarohati, qarilik va boshqalar tufayli daromadlarini yo'qotgan odamlarning moddiy imkoniyatlarini ma'lum darajada ushlab turishni o'z oldiga maqsad qilib qo'yadi.

Respublikamizda davlat tomonidan amalga oshirilayotgan kambag'allik ni iqsqartirishga qaratilgan ijtimoiy siyosatning asosiy maqsadi mahalla tizimini rivojlantirish orqali jamiyatda aholining asosiy hayotiy ehtiyojlarini qondirishni ta'minlaydigan qulay ijtimoiy muhit va shart-sharoitlar yaratishdir.

Kambag'allikni qisqartirishda «Mahallabay» ishlash tizimi orqali yaxshi natijalarga erishish mumkin. Bunda «Mahallabay» ishlash tizimi orqali «og'ir» mahallalarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish, ularda oilaviy tadbirkorlikni kengaytirish,

aholining daromad manbalarini ko'paytirish va ishsizlikni bartaraf etishning ustuvor yo'nalishlari belgilab olinadi: Unga quyidagilar kiradi:[5]

mahallalarning «o'sish nuqtalari»ni aniqlash va yangi tadbirkorlikni, jumladan, «drayver» loyihalarni amalga oshirishda tashabbuskorlarga ko'maklashish va shu orqali har bir mahallaning ijtimoiy-iqtisodiy o'sishini ta'minlash;

aholining doimiy daromad manbalarini yanada ko'paytirish, oilaviy tadbirkorlikni va o'zini o'zi band qilib ishlash faoliyatini yanada kengaytirish choralarini ko'rish;

mahallalarda tadbirkorlik faoliyatini yo'lga qo'yish istagi bo'lgan tashabbuskorlarni biznes asoslariga o'qitish;

xonadonlarda tomorqa yerlaridan samarali foydalanish, daromadlilikini yanada oshirish, mahsulot ishlab chiqarish uchun zarur asbob-uskuna va xom-ashyo bilan imtiyozli kreditlar asosida ta'minlash, shuningdek, ishlab chiqarilgan mahsulotlarni sotishga ko'maklashish jarayonlarini tashkil etish uchun «yetakchi» tadbirkorlik subyektlarini biriktirish;

tadbirkorlik loyihalarini amalga oshirishga ko'maklashish va faoliyatini monitoring qilib borish, ishlab chiqaradigan mahsuloti (xizmati) bozorini topishiga yordam berish kabilardan iborat.

O'zbekistonda kambag'allikni qisqartirish va aholi farovonligini yaxshilash borasida quyidagi yo'nalishlarda ishlar amalga oshirilmoqda:[6]

Birinch yo'nalish – xususiy sektor va tadbirkorlikni rivojlantirish. Hozirgi vaqtga kelib, uch yil ichida aholi umumiy daromadlari tarkibida ish haqi ulushining kamayishi va kichik biznesdan olinadigan daromadlar ulushining oshishi kuzatildi. Xususan, 2021-yilda ish haqi bo'yicha daromadlar 70,2 foizni, kichik biznesdan esa 0,7 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2023-yil oxiriga kelib bu ko'rsatkich mos ravishda 62,7% va 2,9 foizga teng bo'ldi.

Ikkinchi yo'nalish – yangi ish o'rinlari yaratish. 2022-yilda mehnat organlariga ariza topshirgan ishsizlar soni 2021-yilga nisbatan 2 baravar kam bo'ldi. 2023-yilning yakunlariga ko'ra, ishsizlik darajasi 8,1 foizgacha pasaygan.

Uchinchi yo'nalish ijtimoiy himoya tizimini mustahkamlash hisoblanadi. O'tgan yili Ijtimoiy himoya milliy agentligi tashkil etildi. Shaffoflikning ortishi va aholi ehtiyojlarini manzilli o'rganish yordam oluvchilar ro'yxatini qayta ko'rib chiqish, 2 ming nafar yolg'iz va parvarishga muhtoj kishilarni qo'llab-quvvatlashni tashkil etish imkonini berdi. Ko'rsatilayotgan ijtimoiy xizmatlar ko'lami 250 turga kengaytirildi. O'zbekistonda

ijtimoiy yordam olayotgan kam ta'minlangan oilalar soni 2023-yilda 2,3 mln nafarga oshdi. Ajratilayotgan mablag'lar hajmi yiliga 7 baravar – 11 trln so'mgacha oshdi.

To'rtinchi yo'nalish – farovonlikni oshirish va kambag'allik darajasini kamaytirishning muhim omili sifatida ta'lim sifati va undan foydalanish imkoniyatini oshirish. Sezilarli yutuqlarga qaramay, ta'lim sifatiga ta'sir ko'rsatuvchi o'qitish uslublari va standartlari hali ham takomillashtirishga muhtoj.

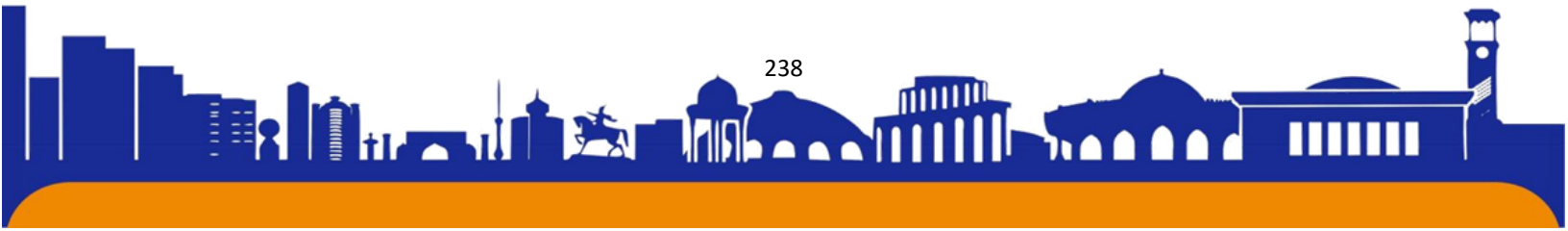
Beshinchi yo'nalishi – sog'liqni saqlash va tibbiy xizmatlardan, shu jumladan, kam ta'minlanganlar uchun foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish. 6 yil davomida sog'liqni saqlash sohasida xizmatlar hajmi 2,1 baravarga – 1,7 trln so'mdan (136 mln dollar) 6,4 trln so'mga (513 mln dollar) oshdi. Onalar o'limi darajasi qariyb 34 foizga, 5 yoshgacha bo'lgan bolalar o'limi 26 foizga kamaydi. Bugungi kunda tibbiyot muassasalarini 100% raqamlashtirishga erishish va moliyalashtirishni ikki baravar oshirish sog'liqni saqlash sektorini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishi hisoblanadi.

Xulosa. Xulosa qiladigan bo'lsak, yuqorida aytilganlarning barchasiga asoslanib, farovonlikni oshirish va qashshoqlikka qarshi kurashda davlatning o'rni juda yuqori degan xulosaga kelish mumkin.

Ta'kidlash joizki, yangi O'zbekistonning ijtimoiy siyosati yo'nalishi allaqachon belgilab olingan va uni amalga oshirish uchun barcha resurslardan foydalanilmoqda. Shu bilan birga, kambag'allikni kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar darajasiga asoslanishi kerak bo'lgan ijtimoiy sohadagi xarajatlar samaradorligini yanada oshirish muhim jihatlardan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Bobanazarova Jamila Xolmurodovna. Barqaror iqtisodiy o'sish asosida kambag'allikni qisqartirish mexanizmlarini boshqarish. Raqamli iqtisodiyot ilmiy-elektron jurnali. 222-232 b. 8-son www.infocom.uz 222-232 b.
2. Hasanov I., Eminov A. (2001) Oila daromadini ko'paytirish qay darajada tashkil etilayapti. //O'zbekiston iqtisodiy axborotnomasi. №7- 8. B. 41-42.
3. Mukhitdinov K. S., Rakhimov A. N. (2020) Empirical models which were built for each sector of the service sector to the population of the region //South Asian Journal of Marketing & Management Research. – T. 10. – №. 12. – C. 72-85.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073/Volume-3, Issue-4

4. O‘zbekistonning 2030-yilgacha barqaror rivojlanish sohasidagi milliy maqsad va vazifalarni amalga oshirish to‘g‘risida milliy hisoboti. Toshkent – 2023, 25-26 b.
5. <https://lex.uz/docs/5562556#5565774>
6. www.kun.uz